

**IV SEMINARIO SOBRE A MEMORIA
“DA LOITA POLA TERRA Á LOITA POLA DEMOCRACIA,
DO AGRARISMO Á GUERRILLA ANTIFRANQUISTA”**

Rianxo – Boqueixón – Oroso, 24, 25 e 26 de maio de 2013

MEMORIA DA ACTIVIDADE

1. Xustificación da actividade.

A convocatoria do Seminario pretendía suxerirlles aos asistentes una reflexión sobre o fenómeno do movemento agrario e da guerrilla antifranquista que posibilite un mellor coñecemento do noso pasado máis recente. Tal pretensión arelaba provocar tamén que a actualización dos coñecementos sobre o asociacionismo agrario e a guerrilla antifranquista contribúa, no alumnado indirectamente beneficiario da reflexión, á comprensión do presente e á adopción dunha actitude responsable e solidaria na defensa da liberdade, sen perder nunca a consciencia de cales son os dereitos e as obrigacións de cadaquén.

2. Os obxectivos da actividade.

O Seminario perseguía, en esencia, os obxectivos que se enumeran a seguir. O seu grao de cumprimento será analizado máis abaixo:

1. Identificar, analizar e explicar, situándoos no tempo e no espazo, os feitos, personaxes, problemas, etapas e proceso máis significativos do agrarismo e a guerrilla en Galicia.
2. Distinguir e valorar os trazos permanentes dos procesos de transformación e cambio nos diferentes períodos, analizándoos desde a realidade dos nosos días.
3. Coñecer a historia das *Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos* en Galicia.
4. Situar estes procesos históricos no contexto de Galicia e do Estado.
5. Estudar e analizar diferentes aspectos básicos da evolución histórica de Galicia.
6. Facilitar ao alumnado, profesorado e interesados, o estudo do asociacionismo agrario e a guerrilla.

7. Contribuír ao desenvolvemento dunha sensibilidade comprometida, responsable e activa coa democracia e os dereitos humanos.
8. Contribuír á consolidación de actitudes e hábitos de tolerancia e solidariedade entre os diversos pobos de Estado.

3. Profesores e profesoras participantes na actividade.

Participaron na actividade un total de 24 profesores e profesoras. A maior parte dos participantes foron profesionais do ensino secundario público, do ámbito das Ciencias Sociais. Porén, tamén participaron algúns profesores e profesoras doutras disciplinas. Os asistentes procedían practicamente de todo Galicia.

4. Relatores/as participantes na actividade.

Dous dos relatores inicialmente previstos –Francisco Martínez e Bernardo Maiz– estiveron ausentes por enfermidade. En consecuencia, no desenvolvemento do Seminario participaron un total de cinco relatores/as, responsables das conferencias e das diferentes sesións de traballo de campo:

- **Aurora Marco López**, Catedrática da USC.
- **Xaquín Yebra-Pimentel**, profesor de Ciencias Sociais do IES Melide.
- **Anxo Collarte Pérez**, Profesor de Xeografía e Historia.
- **Xosé Manuel Lobato Martínez**, Profesor de Secundaria e escritor.
- **Manuel Pazos Gómez**, Profesor e investigador.

5. O desenvolvemento da actividade.

Para procurar a consecución dos obxectivos a partir dos cales se concibía o Seminario, foron deseñadas unha serie de actividades que, respectando a súa sucesión cronolóxica, desenvolvéronse tal e como se sintetiza a seguir.

Día 24.

Despois da inauguración oficial, tivo lugar a proxección do documental “**As silenciadas**” de Pablo Ces Marco. O documental parte da investigación realizada pola profesora Aurora Marco sobre as guerrilleiras galegas, mulleres dobremente "silenciadas", esquecidas. Segundo a propia autora, o papel das mulleres na guerrilla foi moito máis que a intendencia: facer a comida ou lavar a roupa dos guerrilleiros. Houbo mulleres que participaron nos combates, aínda que a maioría foron enlaces, guerrilleiras de chaira. A súa actividade foi fundamental para o movemento de resistencia antifranquista: levaban correos, enlazaban con outras persoas, avisaban por onde andaba a Garda Civil, conseguían armas...

A proxección foi seguida dunha conferencia sobre *As mulleres e a resistencia armada ao franquismo*, pronunciada pola propia **Aurora Marco**, ofrecendo unha testemuña de primeira man que permitiu confrontar a visión da realidade que ofrece a película coa realidade mesma.

Día 25.

Xaquín Yebra-Pimentel foi o responsable da primeira das conferencias impartidas no segundo día do Seminario, unha conferencia inicialmente prevista baixo a responsabilidade de Bernardo Maiz, quen escusou a súa asistencia por enfermidade. Durante a mesma foi realizada unha exhaustiva introdución á actividade da guerrilla particularmente na comarca do Deza, pois xustamente despois, o traballo de campo desenvolveuse por territorios de Boqueixón e de Silleda.

Posteriormente, en consecuencia, desenvolveuse o traballo de campo programado pola comarca do Deza e Trasdeza, con paradas e diferentes lugares onde a guerrilla tivo un especial protagonismo. É de destacar a presenza entre os asistentes do fillo e da nora do *Brasileño*. **Víctor García** fora enterrado en Moalde (Silleda) polos propios veciños, sen que a súa familia soubese, ata hai apenas catro anos, realmente onde estaba o seu corpo. O seu fillo e a súa nora teimaron durante moito tempo ata que foron quen de dar coa súa tumba. No conxunto das actividades do Seminario, foi un momento especialmente emotivo a visita ao lugar onde está enterrado.

Pola tarde, os participantes na actividade visitaron o Pico Sacro na man do escritor **Xosé Manuel Lobato**, que tratou de explicar parte das lendas que

atesoura, así como o seu protagonismo en certos episodios históricos. Finalmente, o programa do día pechouse coa proxección do documental de **Xosé Manuel Vega** *Fillos da terra*, e cunha conferencia de **Anxo Collarte** a propósito do papel dos labregos durante o franquismo, a evolución do asociacionismo agrario, así como a visión que desde o agro se tivo a propósito da ditadura.

Día 26.

O terceiro e último día de actividade do Seminario iniciouse en Sigüeiro cunha conferencia de **Manuel Pazos**, especialista na historia da represión na comarca de Ordes e que realizou un percorrido apoiado en imaxes sobre algúns dos episodios máis significativos da mesma. O traballo de campo posterior, dirixido por el mesmo, guiou os asistentes por diferentes lugares dos concellos de Oroso, Frades e Ordes, rememorando episodios tan singulares como a morte de Manuel Ponte e os seus compañeiros no Fontao de Abellá.

O xantar de campo contou coa presenza de **Mini e Mero**, compoñentes do grupo *A quenlla*, que obsequiaron os asistentes cunha boa mostra de pezas musicais directamente relacionadas coa guerrilla e coa ditadura.

A actividade pechouse cunha sesión de conclusións e de avaliación do propio Seminario na que puideron participar todos os asistentes. Unha síntese destas conclusións ofrécese a continuación.

6. Principais conclusións do Seminario.

Reprodúcese, a continuación, unha síntese das principais conclusións ás que os asistentes chegaron no momento da avaliación grupal da actividade.

1. Valórase a actividade como un interesante exercicio de análise e comprensión dun fenómeno histórico moitas veces descoñecido e, outras, declaradamente ignorado. Non se trata xa só de que fose analizado o fenómeno da guerrilla e, colateralmente, a situación dos labregos e o seu papel durante o franquismo, senón que foi realizado un interesante exercicio humano de comprensión

- dunha realidade na que, en efecto, o verdadeiro protagonismo recae nas persoas.
2. No transcurso do Seminario puxéronse en valor estratexias metodolóxicas rigorosas para que as persoas que queiran achegarse a esta temática poidan facelo considerando elementos básicos que provoquen un coñecemento preciso da realidade estudada.
 3. Considérase importante que no desenvolvemento do Seminario se reflexionase sobre como poder transferir todas as vivencias analizadas ás novas xeracións, transferencia esta que se considera vital de cara á consecución dun coñecemento directo e fidedigno da nosa historia máis recente.
 4. Valórase como fundamental a participación de familiares directos dos represaliados, que achegaron datos e vivencias esenciais para comprendermos o fondo sentido ético e as renuncias persoais que se viron obrigados a realizar os guerrilleiros.
 5. Interpretábase a utilización da historia oral como método de estudo histórico enormemente produtivo, sobre todo se se complementa coa análise doutras fontes documentais para o coñecemento dos acontecementos históricos analizados.
 6. Enténdese que o Seminario debe ter continuidade con novas edicións. Suxírese, por exemplo, o tratamento da represión na beiramar, así como o establecemento de contactos con asociacións de recuperación da memoria histórica, para solicitar a súa participación activa.
 7. Desde a óptica, particularmente, dos familiares dos guerrilleiros presentes no Seminario, recoñécese o esforzo realizado coa súa convocatoria e maniféstase o desexo de que as experiencias vividas no seu desenvolvemento sirvan para provocar entre as novas xeracións un coñecemento máis profundo das realidade histórica analizada.
 8. Desde a óptica estritamente educativa, igualmente, debúxase como unha liña de traballo interesante aquela que tratase de analizar a represión no ámbito educativo. Igualmente, semella atinado afondar na posibilidade de dar a coñecer experiencias didácticas levadas a cabo nas aulas para a recuperación da memoria histórica local. Desde esta perspectiva, incorporar a información directa recollida das familias do propio alumnado (testemuñas directas, fotografías, textos...) antóllase como unha estratexia didáctica con moitas posibilidades.
 9. As asociacións e colectivos que se interesan pola recuperación da memoria histórica teñen centrada a súa atención especialmente en retos de ámbito xurídico (recoñecemento das vítimas, levantamentos de fosas comúns...). Derivar as súas liñas de acción tamén cara ao ámbito educativo sería

fundamental, precisamente porque acabaría creándose un fío para que as novas xeracións tivesen acceso ao coñecemento duns feitos moitas veces agachados pola historiografía oficial.

10. O deseño do Seminario, combinando o traballo de campo coa análise de documentos audiovisuais e, finalmente, co saber teórico de especialistas nesta época histórica, valórase como moi intelixente, porque xustamente pretendeu integrar diferentes fontes de información e investigación sobre o tema.

7. Valoración global da actividade.

Os participantes no Seminario cumprimentaron un cuestionario de avaliación – que se ofrece como Anexo III á presente Memoria- a partir da análise do cal se trata de sintetizar a continuación a valoración global realizada.

1. Asistirías a outro Seminario destas características?

Si – 100%

Non – 0%

2. En conxunto, o Seminario respondeu ás expectativas que tiñas depositadas nel?

Moito – 76,9%

O agardado – 23,1%

3. Cal é a túa opinión sobre o título que se ofrecía no programa en cada unha das actividades desenvolvidas en relación co que foi realmente a súa realización práctica?

Moi boa – 46,2%

Boa – 53,8%

4. A calidade das intervencións dos relatores/as que interviñeron no Seminario considérala:

Moi boa – 84,6%

Regular – 15,4%

5. Cualifica de 1 (a cualificación máis negativa) a 5 (a máis positiva) cada unha das actividades desenvolvidas:

- Documental: *As silenciadas (Pablo Ces)*.- 5,00 puntos

- Conferencia: As mulleres e a resistencia armada ao franquismo (Aurora Marco).- 5,00 puntos
- Conferencia: A resistencia armada ao franquismo. A guerrilla antifranquista (Xaquín Yebra).- 5,00 puntos
- Traballo de campo: A guerrilla antifranquista na comarca do Deza.- 4,80 puntos
- Traballo de campo: Historias antifranquistas no Pico Sacro (Xosé Manuel Lobato).- 3,80 puntos
- Documental: *Fillos da terra* (Xosé M. Vega).- 5,00 puntos
- Conferencia: Labregos no franquismo... (Anxo Collarte).- 4,30 puntos
- Conferencia: As mortes violentas na comarca de Ordes (Manuel Pazos).- 4,9 puntos
- Traballo de campo: A guerrilla antifranquista na comarca de Ordes.- 5,00 puntos

6. Valora, xenericamente, o cumprimento dos obxectivos do Seminario:

Para a maioría dos asistentes os obxectivos foron acadados satisfactoriamente.

7. Valora, xenericamente, o cumprimento dos contidos do Seminario:

Maioritariamente a resposta foi tamén en sentido positivo.

8. A túa opinión sobre os materiais empregados no Seminario é:

Moi boa – 53,8%

Boa – 46,2%

9. As datas de celebración do Seminario parécenche:

Moi ben – 38,5%

Ben – 46,2 %

Regular – 15,4 %

10. Cal é a túa opinión sobre a relación horario teórico – horario real no desenvolvemento do Seminario?

Moi boa – 38,5%

Boa – 61,5%

11. O tempo destinado a cada unha das actividades, e en conxunto, paréceche:

Moi ben – 46,2%

Ben – 53,8%

12. Que opinión che merecen os lugares (interiores e exteriores) onde se desenvolveu o Seminario?

Moi boa – 84,6%

Boa – 15,4%

13. A túa opinión sobre a organización xeral do Seminario é:

Moi boa – 92,3%

Boa – 7,7%

14. Espazo reservado para que digas todo o que che quedou por dicir:

Algúns dos comentarios realizados foron os seguintes.-

- A seguir.
- Agradecemento a que tanto NEG como o resto das asociacións / entidades que participan dediquen os esforzos a facilitar que nos formemos e conectemos coa nosa historia.
- Entretido, dinámico, moi levadeiro.
- Noraboa.

Desde a perspectiva da Comisión Organizadora, integrada por membros de *Nova Escola Galega* e por profesorado e persoal non docente do IES Melide e do IES “Félix Muriel” de Rianxo, o Seminario cumpriu sobradamente os obxectivos a partir dos cales foi convocado. Por unha parte, permitiu estudar *in situ* a actividade da guerrilla nas zonas visitadas, e por outra comprobar que esa actividade segue aínda viva na memoria colectiva. Desde unha óptica estritamente educativa, en definitiva, o Seminario contribuíu a reflexionar sobre as posibilidades educativas que nos ofrece o medio próximo á escola.